

Na str. 1096. u 3. retku treba ispraviti 15 u 35.

Na str. 1098. šteta što su doneseni Hvalospjevi i Evandjelja samo za Došašće i Božićno vrijeme. Odakle da mole oni koji su to dužni (v. Služba Božja 1973, 79—80), barem za svetkovinu Bezgrješnog začeca Bl. Dj. Marije? Za taj dan latinski tekst ima posebnu antifonu »Ave, rosa paradisi...« pa je poželjno da tu i druge hrvatsko izdanje donese naknadno.

Među gornjim primjedbama možda ima neumjesnih, ali bi druge oči valjda još našle. U svakom slučaju nedostataka je i netočnosti mnogo više nego bi smjelo biti u jednom ovakvom izdanju. Da je ovaj posao obavljen prije nego je prijevod išao u tisak ne bi svaki pojedini kupac morao sve to ispravljati u svojem skupo plaćenom primjerku, ili pak čekati novo izdanje koje će doći tko zna kada. Ako se izdavač bojao da će ga tko preteći pa je »Srednjak« izdao onako na vrat na nos, ta bojazan nije više postojala nakon što je ovaj prijevod prihvatila naša BK na svojem jesenskom zasjedanju. Teško je reći, ali ovakav postupak ne vodi računa ni o kupcima ni o biskupima. Ovi su naime odredili da se Časoslov, osim već izdanog Srednjaka, priredi u suradnji s liturgijskim Vijećem koje su oni tada imenovali. Istini za volju, nije za to kriva samo »Kršč. sadašnjost« jer, koliko se zna, do kraja veljače članovi toga Vijeća nisu ni obaviješteni da su imenovani, a kamoli da im se pružila mogućnost da surađuju u tom važnom poslu.

Martin Kirigin OSB

PRVO KANONSKO PRAVO NA HRVATSKOM JEZIKU

Napisao ga je jedan Sinjanin, dijecezanski svećenik, profesor crkvenog prava na nadbiskupskoj bogosloviji u Splitu. Zvao se Anđeo Dalla Costa. Njegov je život proučio i pravni rad osvijetlio kao dizertaciju za doktorat na Teološkom fakultetu u Zagrebu franjevac **Stjepan Božo Vučemilo**, prof. crkvenog prava na Franjevačkoj visokoj Bogosloviji u Makarskoj. Obradu Dalla Costina pravnog djela uzeo je o. Vučemilo po sugestiji o. M. Brleka, prof. Antonijanuma u Rimu, i u suglasnosti sa svojim profesorima u Zagrebu: dr. Cvetanom i dr. Butorcem. Naslov je njegove studije: »ANDEO DALLA COSTA I NJEGOV ZAKON CZARKOVNI«.

Vrlo zaslužna izdavačka kuća KRŠĆANSKA SADAŠNJOST u Zagrebu, objelodanilo je ovo djelo o. Vučemila u svojoj Biblioteci: »ANALECTA CROATICA CRISTIANA«.

U Predgovoru na 5 str. svoje studije o. Vučemilo ističe da je Anđeo Dalla Costa bio »hrvatski pisac, 18. stoljeća«. I »prvi kod Hrvata« napisao »Zakon Czarkovni«, obradivši hrvatskim jezikom cijelo kanonsko pravo. Navodi **Bibliografiju**: Arhivsku građu, tiskane izvore, literaturu: djela i članke... Ukupno 142 izvora! Preobilna vreća za solidan rad!

Proučivši navedene izvore i izjave, o. Vučemilo tvrdi da je Anđeo Dalla Costa bio razborit, odlučan i simpatizer mladosti. Bio je kao svećenik uzornog vladanja i nježno pobožan Presv. Djevici u čiju je slavu izrekao panegirik kao Anuncijati. **Nacionalno**, iako mu je obitelj podrijetlom bila talijanska, on se priznavao HRVAT,

pače osjećao se kao žarki rodoljub koji hrvatski narod zove »svojim narodom«, a hrvatski jezik »našim jezikom«. Na naslovnoj stranici ispovijeda da je svoj »Z. C.« napisao »za naučenje i prosvjetljenje hrvatskoga naroda«. Isto tvrdi u predgovoru da je svoje djelo napisao »u naš jezik... svemu narodu hrvatskomu«. Stoga je Anđeo Dalla Costa s pravom unešen u Zbornik »Znameniti i Zaslužni Hrvati« (str. 57).

Da je ovo uvjerenje o Vučemila stvarno i objektivno, to će on pokazati sa detaljnom analizom maksimalnom znanstvenom metodom, tim više što piše pravnik o pravniku i Sinjanin o Sinjaninu. On to čini iz osobitoga poštovanja prema bogoslovcu pravniku koji je obogatio hrvatsku kulturu stvorivši prvo kanonsko pravo na hrvatskom jeziku.

U Uvodu, (13—44 str.) izrabivši arhivske dokumente i bibliografske pomoćne izvore, prikazao je mletačku okupaciju nad Dalmacijom koju je lukavi Mlečić držao u općoj zaostalosti. Istakao je i sudbonosne elementarne nepogode, smrtonosne epidemije i česte ratove koji su sijali pustoš i ruševine:... pa, uza sve te jade, ipak u Dalmaciji na koncu 15. st. odlično cvate književnost, i to ne samo u slobodnom Dubrovniku već i u ostaloj porobljenoj Dalmaciji. Ali, u 17. i 18. st. nastao je zastoj: pojavljuje se nešto duhovno poučnih djela, a znanstvenih i književnih rijetko.

Obitelj Anđela Dalla Coste potječe iz sjeverne Italije. Pri koncu 17. st. jedan se ogranak priselio u Dalmaciju. **Anđeo se rodio 24. listopada 1752. u Sinju, a ne u Splitu** kako su neki pogrešno mislili. U 16. god. pošao je u Split i postao je đak Splitskog sjemenita i klerik katedrale. U 24 god. zaređen je za svećenika i negdje u Italiji postigao doktorat obaju prava. Školske god. 1759—60. postao je i njezin rektor. Jednu i drugu službu obavljao je do kraja šk. god. 1782—83. God. 1786. postao je prekobrojni kanonik katedrale u 58 god. života. **Umro je u Splitu 1790.**

Dalla Costin »Z. C.« o Vučemilo je analizirao u 4 pogl. U prvom pogl. raspravlja o vremenskom postanku, vanjskome izgledu i tehnici pisanja »Z. C.«. Dalla Costa je ovo djelo sastavio kao profesor i rektor nadb. Bogoslovije a tiskao ga je u Mlecima 1778. u dva sveska. U I svesku ima i predgovor. Zatim slijedi glavni tekst, razdijeljen na dijelove i poglavlja. Vanjština je u oba sveska prilično dotjerana. Slova su raznih oblika. Dodani su i emblemi. Što u djelu ima tehničkih nedostataka uglavnom je krivnja Mletačkih slagara. U ovom I pogl. na 50 strana tekst o Vučemilo citira arhivske izvore, mjesta iz Dalla Costina »Z. C.« i mišljenja pisaca 273 puta.

U II pogl. o Vučemilo obrađuje jezičnu stranu Dalla Costina »Z. C.«. Riječ je o znakovima koje je Dalla Costa upotrebljavao za pojedina slova, zatim o pravopisu, govoru i narječju, te o jezičnim i gramatičkim osobitostima. On ima 24 znaka. Upotrebljava pravopis etimološki i fonetski. Izražava se pretežno ikavski rijetko ijekavski i ekavski, a miješa štokavske i čakavske riječi i oblike. Iz čitava se djela vidi da Dalla Costa, iako je nastojao i jezično se dobro izraziti, nije uspio jer nije bio filolog-stručnjak Stil mu više puta vrvi pasivnim konstrukcijama prema latinskim i talijanskim uzorima, mnogo puta nejasnim, ali ipak u većini slučajeva odlikuje se kratkim jasnim i lijepim izrazom.

Andeo Dalla Costa bogat je u **pravnoj terminologiji**: on više nego itko prije i poslije njega izrazuje hrvatski i one pravne termine koje i naši i strani pravници izrazuju latinskim riječima. **Stvarajući hrvatsku pravnu terminologiju**, u prvom se redu ugledao u one starije, a osobito u religiozne pisce; druge je uzeo iz živoga narodnog govora, a neke je sam skovao. Iako nije potpuno uspio, ipak vrlo je zaslužan, jer se istakao kao hrabar pionir hrvatske pravne terminologije koja ima mnoge pozitivne odlike. I pravnici i jezikoslovci trebalo bi da se zainteresiraju za Dalla Costino pravno i jezično blago. U ovom drugom poglavlju o. Vučemilo nanizao je 182 bilješke citirajući arhivske izvore, Dalla Costin tekst ili mišljenje raznih pisaca.

U III pogl. on se osvrće na **izvore**: materialne i formalne. Materijalni su mu: naravno i božansko pozitivno pravo u sv. Pismu, crkvene odredbe, dekreti raznih sabora, riješenja papa i organa Rimske kurije. Donosi dobar broj odredaba iz Rimskog prava i običaja zakonito uvedenih. Crkvene dekrete je crpao najviše iz zbirki Corpora Kanonskooa prava. Služio se je nekim priručnicima a građanske zakone je vadio iz Corpora Rimskoga prava. Uz to, on citira i 90 pisaca, većinom kanonista, ali i moralista, bibličara i povjesničara; navodi i mišljenja nekih sv. Otaca, skolastika i značajnih istočnih pisaca. Većinom ih je citirao iz djela nekoliko auktora, a najviše iz »De Synodo dioeciesana« Benedikta XIV. U ovom trećem pogl. nadodao je 119 bilježaka.

U IV pogl. pošto je o. Vučemilo u detalje, vjerno i objektivno analizirao Dalla Costin »Z. C.«, formulirao je »**Opći kritički osvrt**« o njegovu djelu. U osvrtu najprije iznosi da se Dalla Costa odlučio napisati hrvatski crkveno pravo jer je ondašnji **glagoljaški kler** malo poznao crkvene zakone, zbog čega je baš u njegovo vrijeme nadbiskup Bizza otvorio za glagoljaše sjemenište u **Priku, k. Omiša**. On ga je napisao da »bar nešto pridonese naobrazbi svega klera u Hrvatskoj«.

U svom »Z. C.« Dalla Costa slijedi Lancellotijev institucionalni sustav razdijelivši ga na: personae, res, actiones, crimina. Ali u izradbi ne slijedi ni njega potpuno ni druge pravne institucij-skoga smjera.

S obzirom na **metodu** iznosi gradivo u glavnim linijama prema institucijskoj metodologiji. Sažeto prikazuje sadržaj crkvenih odredaba i prati ih komentarom. Vodi računa i o povijesnom postanku pojedinih dekreta i odluka kao i o povijesti raznih crkvenih ustanova. O. Vučemilo se pita: Da li Dalla Costin »Z. C.« jest znanstveno djelo ili popularna literatura bez znanstvenog karaktera?

I odgovara: **Znanstveno je djelo** jer se oslanja na različite izvore: veći ih je dio dobro shvatio, vjerno prenio i ispravno primijenio. Donio je i mišljenja raznih pisaca: neka je prihvatio, a postavio je i svoje neke originalne tvrdnje stvorivši samostalne zaključke.

Ali **nedostaci** umanjuju znanstvenost njegovu djelu: npr. koji put ne navodi pisce; u nekim tvrdnjama malo je kritičan i nije koji put originalan. Isto tako iza neke odredbe ne navodi izvore odakle ih je uzeo, a zna, koji put, netočno shvatiti tekstove drugih pisaca.

Ipak ovi nedostaci iako umanjuju ne nište znanstveni karakter Dalla Costina »Z. C.«. Njegovo djelo nije »na znanstvenoj razini velikih Evropskih kanonista onoga vremena«, ali — cijeni o. Vučemilo — ipak se vidi »da se vidno izdiže iznad naše druge religiozne teološke književnosti u 18 st.«. U ovom četvrtom pogl. nadodao je 126 bilježaka.

Na svršetku svoga djela o. Vučemilo nadodao je **zaključak** u kojem naglašava da je radnju napisao želeći »osvijetliti književni rad Anđela Dalla Coste na crkvenom pravnom području budući da je njegov život i pravno djelo »Z. C.« našoj javnosti malo poznat«. Služeći se metodom historijske kritike: analizom života i pravnoga opusa splitskog kanoniste 18 st. izradio je ne samo odličnu doktorsku dizertaciju već ozbiljno, temeljito, **objektivno, znanstveno-povijesno djelo** na temelju izvora i pisaca. Skrupulozno je izrabio: 11 izvora, 34 arh. dokumenata, 19 tiskanih isprava, djela 72-ice pravnih pisaca i 13 članaka o raznim problemima koji su u odnosu sa Dalla Costinim djelom. Kroz svoju radnju marljivi o. Vučemilo nanizao je ispod teksta 1011 bilježaka! Još je na latinskom nadodao Summarium svoga djela u kojem je donio pravne termine iz »Z. C.« koje A R j nije zabilježio, zatim termine za koje A R j donosi potvrdu samo iz »Z. C.«, i termine za koje A R j donosi krivo tumačenje. Djelo je još uresio sa 21 fotografijom.

Ovo je djelo o. dr. Stjepana Vučemila izdala KRŠĆANSKA SADAŠNJOST u Riječkoj tiskari pod naslovom »ANDEO DALLA COSTA I NJEGOV ZAKON CZARKOVNI«. Tehnički je izgled sjajan i solidan. Samo pri rezanju stranica ostavljen je s desne strane mali prostor za marginalije što donekle kvari vanjsku ljepotu unutarnjih stranica. Tako na pr. na str. 96 ispao je jedan čitav redak. Na nekoliko mjesta piše — tačka a na drugim **točka**. Na str. 111 piše rođenje mjesto **ređenje**. Na str. 142 — Justianu mjesto **Justinianus**. Na nekoliko mjesta piše tumačioc i a na str. 150 red. 12 tumačitelji. Još ima par ovakvih tehničkih pogrješaka, ali to su sve sitnice prema sjajnome tehničkome izdanju djela o. Vučemila.

Kroz čitavo djelo o. Stjepana izbija pravnički stil: pozitivan, dokumentiran, plod autentinih izvora, a jezično jasan, lako shvatljiv i ugodan — tako da se čita kao romansirana povijest. Ovo njegovo djelo plod je izvanredne marljivosti i znanstvene objektivnosti jer svaku tvrdnju dokazuje izvorima. Stoga je djelo **UZORNO ZNANSTVENO**.

»ZAKON CZARKOVNI« Anđela Dalla Coste dragocjeno je kulturno blago hrvatske teološke književnosti. Budući da je on talijanskog podrijetla a izjasnio se kao HRVAT u ondašnjem Splitu, gdje je bio centar latinskoga školstva, i hrvatski je napisao crkveno pravo za hrvatsko svećenstvo, to je pokazao herojski gest hrvatske nacionalne svijesti. Poslije Marulića Hrvati u Splitu daju i Dalla Costu kao stvaraoaca kulturnih dobara na njegovu hrvatskome jeziku. U tom je povijesna, kulturna i nacionalna, zasluga Anđela Dalla Coste. Eto to je u svojoj odličnoj radnji dokazao o. Vučemilo. Njegovo djelo ima sve odlike ozbiljnosti i znanstvenosti jer svaku tvrdnju dokazuje izvorima. Stoga je djelo **UZORNO** — **dašnjosti** — Marulićev trg 14 — Zagreb. Cijena mu je 80 n. dinara.

Fra Krsto dr. Kržanić